

Řecko po pádu diktatury (1974–2009)

Proces transformace politického systému

- ▶ Transformace Řecka z diktatury na parlamentní republiku sice hladce a v rekordním čase, ale za velmi napjatých, téměř válečných, podmínek.
- ▶ „zmoudření“ Karamanlise či „politický přerod“ během jeho jedenáctiletého exilu ve Francii.
- ▶ Karamanlis v následujícím období překvapil spolupracovníky i oponenty liberalismem a umírněnějším postojem vůči levicové opozici.
- ▶ v otázce restaurování monarchie a antikomunistické minulosti zastával neutrální stanovisko, byl tolerován jak ze strany tradičních konzervativců i velké části armádních důstojníků, tak i umírněnými stoupenci bývalého Svazu středu (Enosis Kentru),

Polovičatá transformace

Nová prozatímní vláda musela fungovat pomocí státního aparátu vytvořeného plukovníky. Současně musela v podmínkách probíhající mobilizace v Řecku a turecké invaze na Kypru dbát o zachování jednoty důstojnického sboru.

Byla anulovaná diktátorská ústava a dočasně obnovena ústava z r. 1952 s tím, že definitivní řešení politického zřízení země mělo být vyřešeno plebiscitem.

Hned po převzetí své moci osvobodila prozatímní vláda všechny politické vězně.

v září r. 1974 obnovení legální činnosti Komunistické strany Řecka (KKE), jejíž politická činnost byla v r. 1947 zakázána. Stejně povolena činnost i všech ostatních levicových uskupení, které vznikly po rozkolu KKE v r. 1968.

První parlamentní volby 17. listopadu 1974, tedy přesně rok po krvavém potlačení studentského povstání na athénské Polytechnice. Pod heslem „Karamanlis nebo tanky“ v nich triumfovala nová pravicová strana Nová demokracie, pro niž se vyslovilo přes 50% voličů.

8. prosince 1974, plebiscit v povalečných dějinách Řecka ohledně státního zřízení země.

Ústup Nové demokracie – Vzestup socialistů

- ▶ 20. listopadu 1977 – předčasné parlamentní volby -> Nová demokracie – 41,9% hlasů a 171 míst
- ▶ Zároveň PASOK získal 25,3% a 93 míst -> nejsilnější opoziční strana
- ▶ Kampaň za sjednocení všech *neprivilegovaných Řeků do národní lidové fronty*
- ▶ Původní radikální program – uskutečňování socialistických přeměn, nastolení sociální spravedlnosti, odstranění všech forem národní a statní závislosti na cizině a provádění svébytné zahraniční politiky
- ▶ Květen 1980 – Karamanlis zvolen hlavou státu, nástupcem v ND se stal Georgios Rallis
- ▶ 18. října 1981 – řádné parlamentní volby, heslo Allaji (změna) -> důraz na urychlenou modernizaci a strukturální proměnu řecké společnosti a řeckého státu
- ▶ PASOK obdržel 48,1% a 172 křesel (volební účast 81,9%) x Nová demokracie – 35,9% a 115 mandátů
- ▶ Souběžné volili Řekové téhož dne svého zástupce do Evropského parlamentu -> vítězství PASOK

Papandreův socialistický experiment

- ▶ První demokraticky zvolena socialistická vláda
- ▶ Andreas Papandreu od svého pravicového předchůdce G. Rallise převzal vládu nad „spálenou zemí“
- ▶ Uspokojování značně opomíjených přání širokých lidových vrstev -> výrazně zvýšili platy, mzdy i důchody, rozšířili statní výdaje na školské i zdravotní a sociální účely a započali s vytvářením *Národní soustavy zdraví* ESY
- ▶ Snaha o oživení stagnujícího národního hospodářství
- ▶ Socializace výrobních prostředků (zavedení demokratických a decentralizovaných forem řízení i kontroly podniků, které zahrnovaly mj. aktivní spoluúčasť zaměstnanců včetně dělníků)
- ▶ Naděje vkládané do plánování hospodářského a sociálního rozvoje zůstaly nesplněny
- ▶ -> provádění umírněných úsporných opatření
- ▶ HDP (3,5% v 1979-1981 na 0,5% v 1982-1984), vlastní průmyslová výroba v 1980-1983 poklesla o 1,4%, inflace v 1982-1983 znovu přesáhla 20% a nezaměstnanost z 4,3% v 1981 na 9% v 1985

Papandreovy reformy

- ▶ Prohlubující se pasivita obchodní bilance
- ▶ Veřejný dluh řeckého státu stoupl z 39,4% HDP na 85,1% , zahraniční dluh z 4,4 miliard dolarů v 1980 na 13, miliard v 1985
- ▶ Velká reformní aktivita v jiných oblastech – zejména na poli sociálním a institucionálním
- ▶ Nedostatek peněžních prostředků a jejich neefektivní používání
- ▶ Modernizovali a demokratizovali rodinné právo, reformovali trestní zákoník, přikročili k rehabilitaci levicové Národně-osvobozené fronty EAM a jejího vojska ELAS z let WWII, amnestovali účastníky komunistického povstání z let 1946-1949 a umožnili jim návrat z emigrace
- ▶ Zavedení monotonického systému psaní řeckého jazyka

Zahraniční politika vlády PASOK

- ▶ Hledání příčiny vnějších i vnitřních potíží země v jejím „závislém“ postavení v rámci kapitalistického světa
- ▶ Zároveň praktická potřeba zajistit Řecku prosperitu a bezpečnost ve složitých mezinárodních podmínkách
- ▶ Převládající působení „národního“ faktoru nad „stranickým“ činitelem, návazání na kurs Nové demokracie, pragmatismus
- ▶ Papandreova vláda přestala prosazovat dosavadní požadavek PASOK na vystoupení ze Severoatlantické aliance s poukazem na skutečnost, že by tento krok neprospěl řeckým národním zájmům
- ▶ Pragmatismus pramenil z přesvědčení, že nelze připustit další oslabení postavení Řecka vůči Turecku
- ▶ Prosinec 1984 – nová řecká obranná doktrína, „úhlavní nepřítel všech Helénů“
- ▶ Červenec 1982 – dohoda o tom, že ve svých vzájemných stycích zřeknou všech provokativních prohlášení a akcí

Zahraniční politika vlády PASOK

15. listopadu 1983 – Severokyperská turecká republika -> energická protiakce, neusilující o válečnou konfrontaci, ale o „internacionalizaci“ kyperského problému

Řešení ve stažení tureckých vojsk z **Kypru**, anulování aktu o vzniku Severokyperské turecké republiky a znovusjednocení ostrova

-> přerušení diplomatických styků s vládou každé země, která by zmíněny „pseudostát“ uznala

Průběžná proměna postoje k **začlenění země do ES**, snažili se však pro svou zemi vymoci „zvláštní statut“ a „speciální vztahy“ v rámci ES

Vedení vládnoucí strany PASOK se ztotožnilo s integrací své země do struktur ES (kterou za působení v opozici odmítalo)

Ve vztazích ke komunistickým zemím usilovali nejen o udržení existujících kontaktů, ale také o jejich další rozšíření a prohloubení, vstřícnost k balkánským komunistickým režimům

Zahraniční politika vlády PASOK

Papandreova vláda se svou zahraniční politikou snažila vyjádřit názorovou blízkost k **neutrálním a rozvojovým** zemím a dat najevo, že je spojena „rozumem se Západem a srdcem s třetím světem“

USA dávaly najevo své rozhořčení rozmanitými způsoby: od vyhrůžek omezení vojenské pomoci a přenesení svých základů do Turecka přes projevy neochoty při vyřizování řeckých žádostí až po veřejnou vyzvu k bojkotu athénskému mezinárodního letiště

Aktivizace protipapandreovské opozice

- ▶ Nová demokracie prohlašovala, že PASOK zamysli nastolit v zemi „sociální marxismus“ a totální diktaturu a vede Řecko k novému národnímu rozkolu
- ▶ Komunistická levice naproti tomu vytýkala vládě odklon od socialistického programu a ústupnost domácí buržoazii a světovému imperialismu
- ▶ PASOK zůstal hodně dlužen svým slibům, poměry uvnitř „strany a vlády“ mely daleko k demokracii, za 8 let uskutečnil Papandreu 16 rekonstrukcí vlády, každý, kdo se postavil proti němu, byl vyloučen ze strany
- ▶ 1984 – volby do Evropského parlamentu: ND – 38,1%, PASOK – 41,6%
- ▶ Mitsotakis vs Papandreu, neoliberalismus vs iluze o příchodu *ještě lepších dnů*
- ▶ Březen 1985 – prezidentské volby -> 29. března 1985 se stal Christos Sartzetakis hlavou státu
- ▶ Mitsotakis oznámil jménem své strany, že nebude s novým prezidentem udržovat žádné kontakty

Volby v r. 1985

- ▶ Předčasné parlamentní volby, ostrá politická polarizace – střetnutí „dobra se zlem“
- ▶ *Již nikdy pravice* – vítězství ND by znamenalo návrat k dobám autoritářské nadvlády pravice z 50. let
- ▶ PASOK 45,8% a 160 mandátů, ND 40,9% a 126 mandátů

„Liberalizace“ řeckého socialismu

- ▶ Zřetelný odklon směrem doprava, hlavním impulsem byly hospodářská krize a potřeba zajistit zemi větší hospodářskou a politickou podporu ciziny
- ▶ S přechodem k novému „liberálnímu“ kursu byly spojovány i naděje na pevnější včlenění Řecka do západních politických a ekonomických struktur
- ▶ Stabilizační program na leta 1986-1987, devalvace drachmy o 15%, zmrazení platů a mezd, zdražení zboží a služeb veřejného sektoru, zvýšení daní, omezení státních investic -> hluboké rozčarování v širokých vrstvách obyvatelstva
- ▶ Pokles životní úrovně zaměstnanců veřejného sektoru, soukromých podniků a části dělníků
- ▶ Protestní akce, masové stávky a demonstrace
- ▶ Přes protesty veřejnosti a sílící pohybnosti o správnosti nově zvoleného úsporného kursu neustoupila vláda od jeho dalšího provádění
- ▶ Konstantinos Simitis – nový ministr národního hospodaření, některé pozitivní výsledky v 1986-1987, byly avšak iluzorní a nepevné

„Liberalizace“ řeckého socialismu

- ▶ Průmyslová výroba nadále stagnovala, rozsah investic se nezvýšil a státní dluh stále narůstal
- ▶ Nově získané finanční prostředky byly primárně používány ke splacení dluhu
- ▶ Síla stínové ekonomika dosahovala hodnoty odpovídající až 40% HDP
- ▶ 1987 – návrat k dřívější populistické politice dalšího zvyšování veřejných investic a výdajů včetně platů, mezd a důchodů, Simitis podal demisi
- ▶ Pragmatický kurs v zahraniční politice, 1985 – půjčka od ES
- ▶ Na jedné straně mělo Řecko největší veřejný dluh, deficit veřejného sektoru i míru inflace, na druhé straně vykazovalo nejnižší produktivitu práce a konkurenceschopnost svých výrobků
- ▶ Nová dohoda DECA
- ▶ Úsilí o zlepšení vztahu k severním sousedům a o uvolnění napětí v prostoru jihovýchodní Evropy
- ▶ 1986 – prohlášení o přátelství, dobrem sousedství a spolupráci mezi Řeckem a Bulharskem

„Liberalizace“ řeckého socialismu

- ▶ Komplikované vztahy s Tureckem
- ▶ 1987 – rozpory o egejský šelf, a tím i o právo na průzkum a těžbu ropy s mořského dna, přivedly oba státy na pokraj válečné konfrontace
- ▶ 30.-31. ledna 1988 – dohoda o neválčení v Davosu -> 13. června 1988 příjezd Ozala do Athén
- ▶ Rozvoj turistiky a kulturní výměny, Ankarská vláda zrušila platnost nařízení z roku 1964
- ▶ Zhoršení ve vztazích v r. 1988, představitelé obou zemí se nebyli schopni dohodnout ani na etnické příslušnosti muslimů v řecké západní Thrákii

PASOK na cestě k porážce

- ▶ Jediný konečný cíl – opětovné vítězství v blížících se volbách
- ▶ Znovu podstatně rozšířil veřejné výdaje, umožnil rychle zvyšování platů, mezd a důchodů a preferoval ty sociální a profesní skupiny, s podporou kterých počítal
- ▶ Papandreova vláda spoléhala na to, že řecká veřejnost bude považovat setrvaní strany PASOK u moci za „menší zlo“ než volební vítězství pravice nebo komunismu
- ▶ 1985 – Demokratická obnova DIANA, vzniklo oddělením od ND
- ▶ Morální poklesy politiků PASOK, zvláště samotného Papandrea, který navázal mimomanželsky milostný poměr s Dimitrou Liani, která byla o 35 let mladší
- ▶ 1988 – Papandreu se podrobil ve VB operaci srdce
- ▶ Rozsáhlá propagační kampaň, která měla přesvědčit veřejnost že socialisté uvrhly zemi do hluboké hospodářské, sociální, politické i morální krize a že jejich představitele jsou lidé zkorumpovaní, zištní a morálně narušení

PASOK na cestě k porážce

- ▶ Největší ránu důvěryhodnosti socialistického režimu zasadila aféra, jejímž hlavním protagonistou byl Georgios Koskotas
- ▶ V rozhovoru poskytnutém americkému časopisu *Times* v březnu 1989 Koskotas dokonce prohlásil, že k osobnostem, které uplácel, patřil sám Andreas Papandreu
- ▶ Právce označili socialistickou vládu za „škůdce Řecka“ a za „hrozbu demokracie“ a dožadovali se její neprodlené demise. K jejich volání se připojila řada osobnosti kulturního života
- ▶ Papandreu se snaží přejít do protiofenzivy

V zajetí opakovaných voleb

- ▶ 18. června 1989
- ▶ Četné korupční skandály, nepříliš utěšený stav ekonomiky, nedostatek úspěchu při řešení „národních“ zahraničně-politických otázek i kontroverzní způsob života vůdce PASOK
- ▶ ND – 44,25% a 145 mandátů
- ▶ Papandreas nechal ještě před rozpuštěním parlamentu odhlasovat nový volební zákon, který spočíval na principu jednoduchého poměrného zastoupení a odstraňoval dosavadní zvýhodňování nejsilnější politické strany
- ▶ PASOK – 39,15% a 125 poslaneckých mandátů
- ▶ Pravicový premiér Tzannis Tzannetakis a koalice s levicovou stranou Synaspiimos na tři měsíce
- ▶ Odstraničtění a demokratizace masových medií
- ▶ Bývalý premiér a jeho čtyři spolupracovníci byli zbaveni imunity
- ▶ Říjen 1989 – demise vlády

V zajetí opakovaných voleb

- ▶ 5. listopad 1989 – nové volby
- ▶ ND 46,3% a 148 mandátů, PASOK 40,7% a 128 mandátů
- ▶ Více, než 2,7 milionů občanů zůstalo věrně socialistickému politickému seskupení
- ▶ Formování dočasné, tzv. „ekumenické“ politické vlády (PASOK, ND, Synaspismos)
- ▶ Duben 1990 – nové parlamentní volby, ND 46,9% a 150 mandátů. Řecké pravice se znovu otevřela cesta k mocenské hegemonii
- ▶ Mitsotakisova vláda nebyla nakonec úspěšná -> sympatie širokých vrstev obyvatelstva pro demokratický socialismus, pro PASOK i pro samotného Papandrea

Mitsotakisův pád a Papandreův epilog

- ▶ 10. říjen 1993 – předčasné parlamentní volby kvůli odchodu A. Samarase od ND (flash parties)
- ▶ PASOK 46,9% hlasů a 170 mandátů, ND 39,3% a 111
- ▶ Klientelismus
- ▶ Díky volebnímu spojení stran PASOK a Politické jaro, které disponovalo 181 poslanceckými hlasy, potřebnými pro zvolení hlavy státu, byl Konstantinos Stefanopoulos 8. března 1995 zvolen prezidentem Helénské republiky
- ▶ Řecká zahraniční politika se stala ještě aktivnější, energičtější a nacionalističtější, zejména ve vztahu k FYROM
- ▶ 16. prosince 1993 – VB, Fr, Něm, It, Dan, NL uznaly Makedonii pod názvem FYROM
- ▶ 16. února 1994 – uzavření hranic s FYROM
- ▶ 31. března 1994 – manifestace v Soluni

„Liberalizace“ řeckého socialismu v druhé polovině 90. let

- ▶ 1994 – konflikt s Albánií, *Fronta za osvobození severního Epiru*, uvolnění laviny vzájemného napětí
- ▶ 1994 – několik dohod o obranné spolupráci s Kyperskou republikou
- ▶ 1995 – dohoda o vojenské spolupráci s Albánií
- ▶ 13. září 1955 – prozatímní dohoda o řešení sporu mezi Řeckem a FYROM -> Řecko uznalo svého severního souseda
- ▶ 1995 – schůzka ministru zahraničí Řecka, Bulharska a Rumunska
- ▶ Vztahy s Tureckem jsou stále komplikované
- ▶ 15. ledna 1996 sedmdesátiletý PAPANDREU odstoupil z úřadu ministerského předsedy – Novým premiérem se stal KOSTAS SIMITIS. Simitis na volebním sjezdu strany PASOK vyhrál těsně před Akisem Tsochatzopoulos, který platil za vůdce populistického křídla socialistů.
- ▶ 31. 1. 1996 řecko-turecká krize kvůli ostrůvkům IMIA

Cesta k euru pod vedením Simitise (1996–2004)

- ▶ V červnu 1996 Andreas Papandreu zemřel a vedení strany a země přešlo do rukou ekonomu Konstantina Simitise. Ten vedl Řecko až do roku 2004. Jeho působení v řecké vládě bylo spojeno se snahou Athén dostat se do formující se eurozóny.
- ▶ Socialistická vláda zavedla nový úsporný a stabilizační program, avšak jeho výsledky nebyly až do konce devadesátých let příliš příznivé.
- ▶ Řecká ekonomika zůstávala i nadále závislá na příjmech z turistiky či lodní dopravy a také na subvencích ze strany Evropské unie. Mimořádně tíživým problémem se stal vysoký veřejný dluh. V polovině devadesátých let dosahoval již hodnoty 115 % HDP, tedy dvojnásobku limitu, který povolovala Maastrichtská smlouva.
- ▶ Další palčivý problém představovaly vysoké daňové úniky: kolem 4 miliard USD ročně.
- ▶ Amsterodamský summit v červnu 1997: Řecko nevyločit ze společné hospodářské a měnové unie, ale posunout jeho podmíněný vstup do unie až o dva roky později, tedy až na rok 2001

Osudový vstup do Eurozóny v tzv. druhé linii

- ▶ Simitis se zaměřil především na zajištění vstupu Athén do nově vzniklé eurozóny v tzv. druhé linii a jeho kabinet prosadil nová opatření ke zlepšení ekonomických ukazatelů.
- ▶ 14. března 1998 přikročil Simitis k devalvaci drachmy o 14%. V následujících letech byly omezeny deficity řeckého rozpočtu, zatímco míra inflace postupně klesala z 14% (1993) na 3% v r. 2004. Dosažení těchto výsledků bylo pak zpochybněno, nicméně Evropská komise v červnu 2000 konstatovala, že Athény splnily požadována kritéria a tak Řecko mohlo od 1. ledna 2002 nahradit drachmu eurem.
- ▶ Přijetí eura zapůsobily jako stimul pro zvýšení investic. Řada podniků, ale i stát, přijala možnost levných a víceméně neomezených půjček jako skutečnost, která měla stabilně doprovázet Řecko v následujících desetiletích. Výpůjční náklady veřejných financí se výrazně snížily, a zatímco v polovině devadesátých let představovaly 11,5 % HDP, o deset let později se pohybovaly okolo 5%. Roční růst HDP od r. 2001 do r. 2009 přesahoval 4%, byl tedy nejvyšší ze všech členských zemí eurozóny a dokonce dvakrát vyšší než průměrný růst celé eurozóny

Euro a všeobecná euforie

- ▶ Řecko se po dvacetileté hospodářské stagnaci znovu dostalo na cestu ekonomického růstu. V té době země působila dojem dynamicky se rozvíjející postprůmyslové země, ve které sektor služeb produkoval asi 70% HDP a zaměstnával přes 60% pracujících Řeků.
- ▶ Tyto kladné stránky byly řeckou socialistickou vládou propagandisticky využity jako neměnné hodnoty, které navždy zařadily Řecko po bok vyspělých evropských zemí. V řecké společnosti panovala všeobecná euforie podpořená vidinou pořádání letních olympijských her v Athénách v roce 2004.
- ▶ Tenkrát si málokdo, ať Řekové či jiný Evropan, všiml, že růst HDP je tažen především spotřebou domácností a vládními výdaji. Málokdo řešil paradox, že v podmínkách levných půjček a ekonomického růstu, místo aby se veřejné dluhy snížily, nadále rostly. Produktivita země stagnovala, veřejný dluh se stabilizoval okolo 100%, zatímco obrovské daňové úniky pokračovaly i v době všeobecné prosperity

Předkrizové období pod vedením ND (2004–2009)

- ▶ Přestože za strůjce prosperity a nově získaného sebevědomí byl považován Simitis, jeho strana PASOK byla poražena ve volbách 2004.
- ▶ Simitis byl považován za technokrata, který postrádal charisma a řečnické schopnosti Andrease Papandrea. Navíc nedokázal zkrotit ambice řady svých blízkých spolupracovníků, kteří se zapletli do různých korupčních skandálů. Proto nahrazen ve vedení PASOKu Jorgosem Papandreu.
- ▶ Volby v r. 2004 vyhrála ND pod vedením Kostase Karamanlise, synovce zakladatele této strany. Zatímco v oblasti zahraniční politiky si Karamanlis počínal pragmaticky a byl zastáncem umírněné linie, ve vnitropolitických otázkách, zejména v oblasti veřejných financí, se choval velmi liknavě a nerozhodně. Za dobu pěti let své vlády (2004–2009) nedokázal zabránit dalšímu zhoršování veřejných financí.

Ztracená „pětileтка“ (2004-2009)

- ▶ Karamanlisův kabinet nezabránil dalšímu nadbytečné rozšiřování řad zaměstnanců státního sektoru na základě klientelistických vazeb, takže v období 2005–2009 téměř zdvojnásobil příslušné výdaje státního rozpočtu.
- ▶ Nové korupční aféry.
- ▶ Řecko v r. 2007 zažilo jednu z největších katastrof ve své poválečné historii v podobě rozsáhlých požárů, při kterých zahynulo několik desítek lidí, další tisíce osob zůstaly bez střechy nad hlavou. Popelem lehlo přes 270 000 hektarů lesního porostu, mj. téměř pět milionů olivovníků a desítky tisíc hospodářských zvířat.

Prosincové události a začátek krize

- ▶ Konec vlády Karamanlisova kabinetu a blížící se krizové období předznamenala vzpoura řecké mládeže v prosinci r. 2008. Záminku dala vražda 16letého studenta Alexise Grigoropulose při nešťastné potyčce anarchistů s řeckou policií.
- ▶ Tato událost vedla k revoltě a k vyjádření nespokojenosti desítek tisíců mladých lidí, kteří byli nazváni „generací 700 eur“ podle výše platu nabízeného většině z nich.
- ▶ Během prosince 2008 bylo organizováno po celém Řecku několik obrovských demonstrací a dalších protestních akcí. V centru řecké metropole několik týdnů řadilo, za nečinného přehlížení řecké policie, několik stovek anarchistů.
- ▶ Prosincové události byly vyvrcholením obecné nespokojenosti řecké společnosti. Kvůli rostoucím negativním následkům globalizace, hospodářské krizi, která zasáhla také Řecko, neschopnosti vlády kontrolovat obrovský deficit veřejných financí, vystoupil Karamanlis z politiky formou vyhlášení předčasných voleb, které se uskutečnily v říjnu 2009.